

PRZYMROZEK

Wstęp. Eksplikacja: Nazwy. Kolekcje i opozycje. Rodzaje i wygląd. Pochodzenie. Czynności, działania sprawcze. Czas. Przepowiednie. Symbolika.

Dokumentacja: Przepowiednie. Pisana poezja chłopska.

Przymrozek to lekki mróz, który występuje rano, wieczorem lub w nocy i powoduje przerwanie wegetacji roślin (*przymrozek wiosenny*) albo zamarznięcie gruntu (*przymrozek jesienny, zimowy*). Jest zjawiskiem pogodowym nieoczekiwanym, nagłym i uciążliwym w skutkach, choć nie tak groźnym jak mróz. Z obecności przymrozków w pewne dni roku (zwłaszcza *Ogrodników* lub *Zimnych Biskupów* – Bonifacego, Pankracego, Serwacego, tzn. 11–13 V), wnioskowano o zimnej wiośnie i lecie, o nieurodzajach i suszy. Przymrozki wrześnieowe wedle ludowych prognostyków traktowano jako zapowiedź przymrozków majowych. Wierzono także, że jeśli przymrozki wystąpią w dniu Czterdziestu Męczenników (10 III), Macieja (24 II) lub wigilię *Matki Boskiej Roztwornej* (25 III), to będą utrzymywać się przez kolejne czterdzieści dni.

* * *

= *Przymrozek, przymróż*, też *przymroź, przymrozie* Karł SJP 5/327 to 'lekki mróz, występujący wieczorem, nocą lub wczesnym rankiem' i 'zamarznięta rosa lub mgła, szron, szadź, lód'. Nazwą synonimiczną P. jest oraz *siwy mróz*, →szron (*śreń* 9), a regionalnie też *śreżoga* Pelc Reg 186.

+ ↔ P. tworzy stały zespół ze śniegiem 4B, 7, szronem 9, zimnem 4A, B, 8, jest kojarzony z nocą i przeciwstawiany ciepłu dnia: *w dzień ciepło, w nocy przymrozek* NKPP babie lato 2.

⚡ ☼ Ze względu na czas występowania i w zależności od pory roku i doby mówi się o P. *zimowych*, *jesiennych*, *wiosennych*, a także *porannych* i *wieczornych*. Są wyróżniane P. *przygruntowe*. Podobnie jak →szron, →śnieg i →mróz, P. jest kojarzony z barwą białą i siwą, por. *siwy mróz*.

✕ Zbyt wczesne i zbyt późne P. – jak grady, susze, ulewne i szkodliwe deszcze – traktowano jako wynik czarów ŁSE 1963/14–15.

■ □ P. *spada* 5, *przychodzi* 9, *chwytą* Kot San 120, *warzy listki* 7. P. bywają do tkliwe dla ludzi, por. w przysł. *Rychlej przymrozek, gdy nie masz kożucha* NKPP kożuch 21. Od *zimnych* P. *kostnieją nogi* 8.

∞ P. pojawiają się rano (fraz. *przymrozki poranne*), *przychodzą z wieczora* 9, w *nocy* Bart TLub 30. Pierwsze jesiennie P. występują już w pierwszej dekadzie października Kutrz Kurp 2/55, następne około dnia św. Urszuli (21 X), por. w przysł. *Koło Urszuli panny już częsty przymrozek poranny*. Bich Przep 152. Kolejne łączone są z dniem Wszystkich Świętych (1 XI) Kup Pol 125 i św. Jadwigi (15 XI) Stel Pom 189. Mówi się, że jak już P. *przyjdą*, zaczyna się *twarda jesień* Kup Pol 125.

Ostatnie wiosenne P. zdarzają się w pierwszej dekadzie maja Kutrz Kurp 2/55, w dni *Zimnych Biskupów* lub *Ogrodników* (Pankracego, Serwacego, Bonifacego, 12–14 V) i *Zimnej Zośki* (15 V) Red. Ulan-Majorat 2011. Z tego względu, by uchronić się przed skutkami P., gospodarze późno siali len Bit Śląsk 284, a gospodynie – warzywa w ogrodach K 23 Kal 93.

♠ Przepowiednie z obecności przymrozków. Wedle ludowych prognostyków P. na Serwacego (13 V) jest zapowiedzią nieurodzajów 4C. Jeśli bywa w dniach Bonifacego (11 V) i Pankracego (12 V) – wiosna 4B i lato 4A będą zimne ZWAK 1882/170, *przesadziste* i *dżdżyste* 4A. P. w dniu świętych Filipa i Jakuba (1 V) to znak zarazy na zboże 5.

Zapowiedzi przymrozków. Możliwość wystąpienia P. łączono z obecnością rosy lub jej brakiem: P. nie wystąpią, jeśli wieczorem jest duża rosa: *Gdy z wieczora tęga roska, nie będzie przymrozka*. Bich Przep 7. Jednakże, jeśli rosa wystąpi w lutym, jest ona zapowiedzią P. majowych: *Jeśli w lutym rosa pada, nowe przymrozki w maju zapowiada*. Bich Przep 49.

O możliwości wystąpienia P. wnioskowano z przelatujących nisko nad ziemią ptaków Or L 1926/110 oraz głosów żab. Wierzano, że ile razy żaby odzywały się przed św. Wojciechem Udz Biec 151, Fed Żar 284, przed św. Markiem 1, tyle będzie P. po danym dniu.

Dopatrywano się także analogii między P. wrześniowymi i majowymi, wierząc, że ile ich było przed św. Michałem 3, tyle będzie również w maju w najbliższym roku. Sądzone także, że jeżeli mróz wystąpi na *Czterdziestu Męczenników* (10 marca), to następnie przez czterdzieści dni należy spodziewać się P. 2. Podobnie wnioskowano z P. w dniach św. Macieja (24 II) Wiśła 1902/623 i *Matki Boskiej Roztwornej* Stel Pom 118.

⚡ W sposób symboliczny ze względu na białą barwę i skutki działania, P. (jak →mróz) bywa kojarzony z zamieraniem życia w przyrodzie, a nawet

śmiercią – por. przekonania o niechybnej śmierci kogoś z domowników, jeśli z początkiem wiosny w czasie P. w obejściu zakwitła jabłoń i wydała kilka owoców ZWAK 1882/284.

DOKUMENTACJA

PRZEPOWIEDNIE

1 – *Ile dni przed Markiem [25 IV] żaba się odzywa, tyle dni po Marku przymrozków bywa.* Bich Przep 83, podob.: NKPP Marek św. 5, ZWAK 1882/169.

2 – *Kiedy na Czterdziestu Męczenników [10 III] marznie, to jeszcze czterdzieści nocy przymarznie.* NKPP Czterdziestu Męczenników 2, tamże war.: *Gdy w Czterdziestu Męczenników mróz, to jeszcze będzie czterdzieści przymrozków; Gdy Męczennicy mrozem się głoszą, przez dni czterdzieści przymrozki przynoszą.* Bich Przep 67, podob. Wisła 1903/434.

3 – *Na Michała [29 IX] przymrozków ile, to i w maju tyle.* Bich Przep 142; *Do Michała przymrozków ile, i w maju tyle.* NKPP Michał św. 5; tamże war.: *Tyle przymrozków w maju, ile ich było przed świętym Michałem.*

4 A – *Jeśli przed Pankracym [11 V] czasem przemrozi, lato bywa przesadziste, a czasem dżdżyste.* Bich Przep 93, podob. *Gdy Pankracy, Serwacy i Bonifacy [11, 12, 13 V] z przymrozkami stają, lato zimne zapowiadają.* Bich Przep 94.

4 B – *Gdy przed Pankracym [12 V] przymrozek nocny się zdarzy, zimno wiosnę zwarzy.* [W wymienione dni panują zwykle chłody i przymrozki, a nierzadko bywa i śnieg.] NKPP Pankracy, Serwacy, Bonifacy 1, war.: Bich Przep 93.

4 C – *Jak na Serwacego [13 V] przymrozek, szykuj chłopie nowy groszek.* Bich Przep 93.

5 – *Na Filipa i Jakuba [1 V] gdy przymrozek spadnie, najgorsza zaraza na zboże przypadnie.* NKPP Filip i Jakub św. 1, war.: Bich Przep 91, podob. ZWAK 1882/170.

6 – *Gdy zamarznie pierwszego grudnia, wyschnie niejedna studnia.* NKPP grudzień 2, tamże war.: *Gdy mróz jest pierwszego grudnia, . . .*

PISANA POEZJA CHŁOPSKA

7 – *Jeszcze śnieżek czasem prószy/ I przymrozki listki warzą,/ Na pagórkach wśród murawki/ Już stokrotki zakwitają.* [J. Stręciwilk] Szcz Ant 757.

8 – *Od zimnych przymrozków skostniały me nogi./ Bo zgasły ogniska. Znikły z pola stogi.* [J. Kapuściński] Szcz Ant 393.

9 – *Przymrozek przysył z wiecora. . ./ Sreń ścion kruchkością liście,/ Zezółcił, pozłocił okiście/ Buka i jawora.* [A. Pach] Szcz Ant 589.

→ LÓD, MGŁA, MRÓZ, ŚNIEG, SZRON.

Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska